

Κεφάλαιο 40

Συνδυασμός θεωρίας – πράξης και κοινωνική αρετή

Στο κεφάλαιο 40 ο ρήτορας αναφέρεται στην καλλιέργεια των «καλών τεχνών» και στην αξία της συμμετοχής των πολιτών στα κοινά.

- «φιλοκαλοῦ μέν τε γὰρ μετ' εὐτελείας» : οι Αθηναῖοι αγαπούσαν τις λεγόμενες «καλές τέχνες» (αρχιτεκτονική, γλυπτική, αγγειοπλαστική). Αγαπούσαν το όμορφο και το καλό. Ο Περικλής τονίζει ότι οι Αθηναῖοι ήταν σε θέση με φτηνά – ευτελή υλικά (πυλό, μάρμαρο) σχετικά, να μεγαλουργήσουν, να κάνουν αριστουργήματα. Θυμίζουμε τα αρχιτεκτονικά θαύματα της Ακρόπολης και τους μελανόμορφους και ερυθρόμορφους **αμφορείς**. Παρουσιάζουν μέσα από τα έργα τους την ιδέα της ελευθερίας και της δημοκρατίας. Λόγω του κοινωνικού πλαισίου που ζούσαν είχαν αναπτυχθεί πνευματικά.
- «καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας» : η καλλιέργεια του πνεύματος δεν εμπόδιζε τους Αθηναίους να είναι ανδρείοι. Παρουσιάζονται να έχουν πετύχει μια σύζευξη καλλιτεχνικών επιδόσεων με τις πολεμικές επιχειρήσεις. Κατάφεραν να «παντρέψουν» τη σμίλη με το ξίφος. Δύο πράγματα που οι Αθηναῖοι μπόρεσαν να τα συμπορεύσουν αρμονικά.

Αντίθετα, οι Σπαρτιάτες ήταν προσκολλημένοι στις πολεμικές επιχειρήσεις. Δεν είχαν καταφέρει το «πάντρεμα» πνεύματος και ανδρείας. Φοβούνταν ότι κάποιες ενδεχόμενες καλλιτεχνικές τους επιδόσεις, θα μειώσουν την πολεμική και πολιτική τους αρετή. Οι Σπαρτιάτες δηλαδή λειτουργούσαν μονόπλευρα. Δεν έβλεπαν τα πράγματα σφαιρικά. Αντίκριζαν πάντα μέσα από το πρίσμα του πολέμου.

Οι Αθηναῖοι είχαν κατά νου στη ζωή τους να εφαρμόζουν τη λεγόμενη «**αττική σύνθεση**». Από τους Ίωνες κληρονόμησαν την αγάπη για το ωραίο, τη διάθεση για δημιουργία – θεωρητική έρευνα και όχι τη μαλθακότητα και τη χλιδή. Από τους Δωριείς κράτησαν την απλότητα, τον ανδρισμό και απέβαλαν τη χοντροκοπιά και την πνευματική στενότητα. Η σύζευξη των παραπάνω στοιχείων δημιούργησε για τους Αθηναίους έναν εκρηκτικό συνδυασμό, ο οποίος θα λέγαμε ολοκλήρωσε την προσωπικότητα του κάθε Αθηναίου πολίτη και τον κατέστησε ξεχωριστό ανάμεσα στους υπόλοιπους Έλληνες της εποχής του.

- «πλούτῳ τε ἔργου μᾶλλον καιρῷ ἢ λόγου κόμπῳ χρώμεθα»: οι Αθηναῖοι ήταν αναμφισβήτητα πλούσιοι. Χρησιμοποιούσαν όμως τον πλούτο τους για κοινωφελή έργα και όχι ως μέσο αλαζονείας. Ίσως εδώ γίνεται έμμεση αναφορά στα έργα των Αθηναίων από τα χρήματα της αθηναϊκής συμμαχίας. Πάντως, αν υπάρχουν οικονομικοί πόροι, υπάρχει η δυνατότητα δημιουργίας.

Η αποτελεσματικότητα όμως και η αξία της δημιουργίας έγκειται αποκλειστικά στον άνθρωπο.

- «καὶ τὸ πένεσθαι οὐχ ὁμολογεῖν τινὶ αἰσχρόν, ἀλλὰ μὴ διαφεύγειν ἔργῳ αἰσχίον» : γίνεται ένας διαχωρισμός μεταξύ της εκούσιας και ακούσιας φτώχειας. Η ακούσια φτώχεια δεν είναι κατακριτέα. Η φτώχεια άλλωστε

χαρακτηρίζει έντιμα άτομα (Σωκράτης, Αριστείδης, Φωκίωνας). Η φτώχεια δεν είναι εμπόδιο στις αρετές. Ο φτωχός μπορεί να είναι ενάρετος και να προσπαθεί να ξεφύγει απ' τη φτώχεια του με τη δουλειά και την προσπάθεια. Έτσι θα καταφέρει ν' ανέβει κοινωνικά και οικονομικά και να προωθήσει την προσωπική του ανάδειξη και δημιουργία.

Η εκούσια φτώχεια αντίθετα είναι ντροπή. Δε γίνεται προσπάθεια για βελτίωση. Ο άνθρωπος αποβλέπει στον οίκτο των άλλων, στην επαιτεία. Καλλιεργεί πνεύμα στασιμότητας και αδράνειας.

Οι Αθηναίοι αγαπούσαν την εργασία, ήδη από το 540 π.Χ. (νομοθεσία του Σόλωνα). Πριν το 540 π.Χ. βέβαια, οι αριστοκράτες, γνήσιοι Αθηναίοι, θεωρούσαν το να εργάζονται κάτι το υποτιμητικό. Δεν ήθελαν να «λερώνουν» τα χέρια τους. Ωστόσο, βαθμιαία αγάπησαν και εκτίμησαν την εργασία.

Οι Σπαρτιάτες αντίθετα δεν αγαπούσαν την εργασία. Είχαν τους **εἰλωτες** για τις απαραίτητες εργασίες. Ασχολούνταν μόνο με την πολεμική τέχνη. Δεν ήθελαν να πλουτίσουν μέσω της εργασίας, γιατί νόμιζαν ότι θα γίνουν μαλθακοί.

- «ἐνι τε τοῖς αὐτοῖς...γνῶναι» - **πολιτική συνείδηση - ενημέρωση**: η αναφορά γίνεται φυσικά για τη δημοκρατική Αθήνα του Περικλή. Η δημοκρατία θέλει πολιτικοποιημένα άτομα, όσο κανένα άλλο πολίτευμα. Τα πολιτικά αδιάφορα άτομα καλλιεργούν τη στασιμότητα και την απάθεια – αδράνεια. Άτομα αδιάφορα ναρκοθετούν τα θεμέλια της κοινωνίας. Δίνουν την ευκαιρία σε καιροσκόπους και δημαγωγούς να πάρουν την εξουσία. Καλλιεργείται κλίμα εφησυχασμού. Τα πολιτικά αδιάφορα άτομα απομακρύνονται από τους αγώνες και τους οραματισμούς του λαού τους. Απειλείται η κοινωνική γαλήνη.
- «καὶ οἱ αὐτοί...ὀρθῶς»: γίνεται αναφορά στα δύο σημαντικά ὅργανα εξουσίας στην Αθήνα:

Εκκλησία του δήμου και Βουλή των 500. Ο λαός έπαιρνε κατά πλειοψηφία τις αποφάσεις

«ἀλλὰ μὴ προδιδασθῆναι...έλθειν» : τα λόγια και τα έργα είναι ισάξια, αλλά όταν συμπορεύονται. Είναι καλό κανείς να κατέχει την τέχνη του λόγου, όμως τα λόγια του επιβάλλεται να είναι ο «προάγγελος» των πράξεών του.

Σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα πρέπει να εκφέρονται όλες οι απόψεις και όλα τα επιχειρήματα και μετά πρέπει η απόφαση να παίρνεται πλειοψηφικά. Στη δημοκρατία υπάρχει πολυφωνία – πλουραλισμός. Είναι δυνατό με το **διάλογο** να βρεθεί η «χρυσή τομή», για τη λύση ενός προβλήματος. Ο λόγος για τους Αθηναίους ήταν το 1^ο στάδιο, το προκαταρκτικό, για μια σωστή ενέργεια – απόφαση.

Η Σπάρτη φυσικά δεν είχε δημοκρατία. Οι αποφάσεις λαμβάνονταν με διαφορετικό τρόπο και όχι με τις δημοκρατικές διαδικασίες (όπως δηλαδή συνέβαινε στην Αθήνα: «διὰ βοῆς ἢ διὰ ἀνατάσεως τῶν χειρῶν»). Δεν υπήρχε **διάλογος – αντίλογος**. Οι Σπαρτιάτες θεωρούσαν τα λόγια περιττά. Ήταν φειδωλοί στις δηλώσεις τους. Πίστευαν μάλιστα ότι: «τὸ λακωνίζειν ἐστὶ φιλοσοφεῖν».

- «τοῖς ἄλλοις...ὄκνον φέρει»: παρουσιάζονται δύο διαφορετικές

καταστάσεις. Από τη μια η **άγνοια** και από την άλλη η **γνώση**. Η πρώτη οδηγεί, κατά το ρήτορα, σε αλόγιστο θάρρος, ενώ η δεύτερη σε δισταγμό. Στην περίπτωση της άγνοιας προβαίνουμε σε παρακινδυνευμένες ενέργειες και μπορούμε να οδηγηθούμε σε αρνητικές συνέπειες. Δε γνωρίζουμε καλά τις καταστάσεις και μας κατευθύνει το συναίσθημα σε παράτολμες πράξεις. Αντίθετα, με τη γνώση προσεγγίζουμε τις καταστάσεις. Παίρνουμε κάποιες αποφάσεις, σταθμίζοντας πρώτα τα γεγονότα και τις επικρατούσες συνθήκες. Δείχνουμε **αναβλητικότητα**, για να βρεθεί η σωστή λύση. Δεν ενεργούμε **βιαστικά** και **επιτόλαια**. Σε κάποιες περιπτώσεις όμως, η διεξοδική ανάλυση και η σκέψη των επικείμενων ενεργειών μας ίσως οδηγήσει σε αναβλητικότητα και δισταγμό δειλίας.

- «κράτιστοι δ' ἄν...ἐκ τῶν κινδύνων»: οι Αθηναίοι δεν ανήκουν αποκλειστικά σε καμιά από τις δύο παραπάνω κατηγορίες. Καταφέρνουν να συνδυάσουν το **λογισμό** με την **ανδρεία**. Σκέφτονται και μελετούν τα πράγματα, αλλά δεν είναι αναβλητικοί, είναι **δραστήριοι**. Σκέφτονται και μελετούν, μέχρι να παρθούν οι σωστές αποφάσεις. Γνωρίζουν τα καλά της ειρήνης και τα δεινά του πολέμου και έτσι αγωνίζονται γι' αυτήν με πάθος. Η ανδρεία συμπορεύεται στους Αθηναίους με το λογισμό. Η σκέψη όμως δεν εμποδίζει αυτούς από τις πράξεις.
- «βεβαιότερος δὲ ὁ δράσας...ὧ δέδωκε σφζειν» - «ὁ δὲ...ἀποδώσειν»: καλύτερος φίλος είναι ο **ευεργέτης**, γιατί προσπαθεί να επαναλάβει την ευεργεσία του και επιδιώκει να διατηρήσει ζωντανή την ευγνωμοσύνη του ευεργετούμενου. Αντίθετα, ο **ευεργετημένος** προβαίνει σε ευεργεσίες γιατί αισθάνεται υποχρεωμένος. Οι πράξεις του δεν είναι εκούσιες και εκπορευόμενες από τη θέλησή του, αλλά πηγάζουν από την αίσθηση, που τον διακατέχει, ότι έχει να ξεπληρώσει ένα «χρέος».
- «καὶ μόνοι...ὠφελοῦμεν»: οι Αθηναίοι είναι **ανιδιοτελείς**. Οι πράξεις βοήθειας τους έχουν μεγαλύτερη ισχύ και αξία, γιατί δε γίνονται από ψυχρό υπολογισμό συμφέροντος, αλλά έχουν τις ρίζες τους στο φιλελεύθερο φρόνημα των Αθηναίων πολιτών. Άλλωστε οι Αθηναίοι ήταν προστάτες πολλών πόλεων κρατών (**Αθηναϊκή Συμμαχία**).

Οι Αθηναίοι έστελναν στρατό για βοήθεια σε άλλες πόλεις, ακόμη κι εχθρικές π.χ. στον Γ' Μεσσηνιακό Πόλεμο (464 – 455 π.Χ. – εξέγερση Ειλώτων) – οι Αθηναίοι στέλνουν βοήθεια στους Σπαρτιάτες. Επίσης, βοήθησαν την Όλυνθο εναντίον της Μακεδονίας (Γ' Ολυνθιακός λόγος Δημοσθένη). Τέλος, το 494 π.Χ. στην Ιωνική Επανάσταση (εξέγερση της Μιλήτου), οι Αθηναίοι στέλνουν σώμα στρατού.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

(Απαντήσεις μπορείτε να αναζητήσετε [εδώ](#))

1. Πώς αντιμετώπιζαν κατά την αρχαιότητα τη χειρωνακτική εργασία και ποια είναι η γνώμη του Περικλή γι' αυτήν;
2. Ποια είναι η άποψη που επικρατούσε στην αρχαία Αθήνα για τον «απολιτικό» άνθρωπο;
3. Να συγκρίνετε τη στάση του Αθηναίου και του Σπαρτιάτη πολίτη απέναντι στις δημόσιες υποθέσεις.
4. Πώς περιγράφει ο Περικλής τις δημοκρατικές διαδικασίες με τις οποίες οι Αθηναίοι έπαιρναν αποφάσεις;
5. Γιατί οι Αθηναίοι αποφασίζουν «ὀρθῶς» για τα πράγματα της πόλης;
6. Να αναλύσετε το γνωμολογικό περιεχόμενο της φράσης «ὁ τοῖς ἄλλοις ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει».
7. Πώς ορίζεται η ανδρεία στο απόσπασμα: «κράτιστοι δ' ἂν τὴν ψυχὴν δικαίως κριθεῖεν οἱ τὰ τε δεινὰ καὶ ἡδέα σαφέστατα γινώσκοντες καὶ διὰ ταῦτα μὴ ἀποτρεπόμενοι ἐκ τῶν κινδύνων»;
8. Ποια είναι η έννοια της «ἀρετῆς» στη φράση «καὶ τὰ ἐς ἀρετὴν ἐνηντιώμεθα τοῖς πολλοῖς»;
9. Πώς δικαιολογεί ο Περικλής την άποψη ότι εκείνος που ευεργετεί βρίσκεται σε πλεονεκτικότερη θέση από εκείνον που ευεργετείται;
10. Να επισημάνετε τα σημεία του κειμένου στα οποία ο Περικλής κάνει λόγο για τη μοναδικότητα των Αθηναίων.
11. Ποιες αρετές των Αθηναίων αναφέρει ο Περικλής στο κεφάλαιο 40;

Κεφάλαιο 41

Ανακεφαλαίωση για τα σχετικά με το πολίτευμα Αρχή ελαίνου των προκείμενων νεκρών

Το κεφάλαιο 41 είναι ένας γενικός χαρακτηρισμός της πόλης και του πολίτη.

- «ξυνελών...παίδευσιν» : η Αθήνα ήταν το κέντρο όλης της Ελλάδας. Από εκεί παρήλυναν οι μεγαλύτεροι σοφοί της αρχαιότητας. Η μόρφωση των Αθηναίων πολιτών (των νέων) και όσων πήγαιναν στην Αθήνα έπρεπε να ήταν σφαιρική. Αυτή τη μόρφωση την παρείχε το κράτος. Η πολιτεία λοιπόν είχε ως ένα σημείο μεριμνήσει για την παιδεία των νέων: γιορτές, πολιτιστικές εκδηλώσεις, θέατρο – θεωρικά. Άρα το κράτος βοηθά τον πολίτη να διαπλάσει το ήθος και το χαρακτήρα του. Μόρφωση όμως παρείχαν έναντι αδράς αμοιβής και οι σοφοί που κατοικούσαν στην πόλη (π.χ. οι Σοφιστές), που οι περισσότεροι δεν ήταν Αθηναίοι πολίτες, αλλά προτιμούσαν να ζουν εκεί. Πράγμα που πιστοποιεί το χαρακτηρισμό της πόλης ως «της Ελλάδος παιδείουσιν».
- «καὶ καθ' ἕκαστον...παρέχεσθαι»: ο ρήτορας εκτός από την αυτάρκεια της πόλης γενικά, την οποία είχε παρουσιάσει στο κεφάλαιο 38, τώρα εδώ τονίζει και την ΑΥΤΑΡΚΕΙΑ του ΚΑΘΕ ΑΘΗΝΑΙΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΞΕΧΩΡΙΣΤΑ. Η ζωή του χαρακτηριζόταν από πολυμέρεια και ποικιλομορφία. Η πολιτεία του παρείχε πολλά πράγματα που τον κάλυπταν. Αλλά ο ίδιος είχε και υλική αυτάρκεια. Άλλωστε πολλοί Αθηναίοι ήταν πλούσιοι.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

πάντως, ο πολίτης είναι ανιδιοτελής, συνδυάζει το ατομικό και το κοινωνικό συμφέρον. Έχει κοινωνική συνείδηση.

Έχει κατανοήσει ότι το ατομικό συμφέρον εξαρτάται από το συλλογικό.

- «αὐτὴ ἡ δύναμις...σημαίνει» - **αναφορά στη δύναμη της Αθήνας:** γίνεται προσπάθεια από το ρήτορα να «κερδίσει» το ακροατήριο, να «κερδίσει» την αξιοπιστία. Χρησιμοποιεί ως μέσο τη δύναμη της Αθήνας (300 πολεμικά πλοία, χιλιάδες οπλίτες, φρουροί, ιππείς και οικονομική ευρωστία – εποχή του Περικλή). Ταυτόχρονα τονώνει το ηθικό των πολιτών, ώστε να συνεχίσουν με πάθος τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Το επιχείρημα για τη δύναμη της Αθηνάς στην παρούσα χρονική στιγμή κρίνεται μάλλον ΡΗΤΟΡΙΚΟ, γιατί η Αθήνα ήταν μεν οικονομική δύναμη τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, αλλά η στρατιωτική της υπεροχή είχε κλονιστεί από τις υλικές και έμπυχες απώλειες του 1^{ου} έτους του πολέμου.
- «μόνη γὰρ τῶν νῦν...ἔρχεται»: η Αθήνα παρουσιάζεται να βγαίνει από τη δοκιμασία του πολέμου μεγαλύτερη της φήμης της. Μάλλον αστήρικτος είναι αυτός ο ισχυρισμός, ύστερα από τις αποτυχίες της πόλης κατά το 1^ο έτος του πολέμου. Και πάλι το επιχείρημα είναι ΡΗΤΟΡΙΚΟ.
- «καὶ μόνη οὔτε τῷ πολεμῳ...ἄρχεται»: η Αθήνα εμπνέει φόβο και σεβασμό στους ΕΧΘΡΟΥΣ και στους ΥΠΗΚΟΟΥΣ της. ΟΙ ΕΧΘΡΟΙ θεωρούν

φυσιολογική την ήττα τους από την Αθήνα, αφού πρόκειται για μια μεγάλη δύναμη. ΟΙ ΥΠΗΚΟΟΙ δεν παραπονιούνται για την κυριαρχία των Αθηναίων πάνω τους, είναι ικανοποιημένοι και αναγνωρίζουν την υπεροχή της Αθηναϊκής Πολιτείας.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

στους ηττημένους αντιπάλους η Αθήνα φέρεται με ήπιο τρόπο. Οι Αθηναίοι έχουν ευαισθησίες και δεν ξεπερνούν τα όρια. Αντιμετωπίζουν με σεβασμό όσους νίκησαν, αναγνωρίζοντας το φρόνημά τους. Και πάλι ο ισχυρισμός είναι αστήρικτος, γιατί οι Αθηναίοι καταπίεζαν τις πόλεις που είχαν στην επικυριαρχία τους.

- **«μετὰ μεγάλων δὲ σημείων...παρασχόμενοι»:** ο εκφωνητής του λόγου είναι πεπεισμένος για το μεγαλείο της Αθήνας. Και σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του αυτό τεκμηριώνεται και με έργα. Πάντως, η Αθήνη ήταν άρτιαοργανωμένη, όμως ο ισχυρισμός του ρήτορα ισχύει εν μέρει.

1. Το δημοκρατικό πολίτευμα.

2. Η οικονομική ανάπτυξη.

3. Η πνευματική ανάπτυξη.

- **«καὶ οὐδέν...ἐπαινέτου»:** ο Θουκυδίδης θαυμάζει το μεγαλείο της Αθήνας και ο σκοπός του Επιταφίου είναι να παρουσιάσει το μεγαλείο της πόλης. Μιλάει για τη δύναμη της Αθήνας, η οποία είναι αποδεδειγμένη στο στρατιωτικό τομέα και αλλού. Όλα αυτά κάνουν τη στρατιωτική και πνευματική υπεροχή της πόλης αδιαμφισβήτητη. Το ίδιο αναμφίβολη είναι και η οικονομική της ευρωστία.

Συνεπώς, ούτε επικός ούτε άλλος ποιητής χρειάζεται, για να υμνήσει το μεγαλείο της Αθήνας. Θα υπάρξουν αποδείξεις – μνημεία για τις μελλούμενες γενιές. Η Αθήνα δεν έχει την ανάγκη της ποιητικής φαντασίας του Ομήρου ή κάποιου άλλου ποιητή. Υπάρχει στους κόλπους της φανερή αρμονία – τέλεια συνεργασία ηγέτη (Περικλή) και πολιτών. Ο Περικλής ήταν τότε μια πολιτική διάνοια.

- **«ἀλλὰ πᾶσαν μὲν...γενέσθαι»:** χωρίς αμφιβολία και υπερβολή η Αθήνα είχε κατακτήσει πολλά εδάφη και είχε δημιουργήσει πολλές αποικίες. Εκτός από την Αθηναϊκή Συμμαχία (που μέλη της ήταν κυρίως νησιά), η Αθήνα είχε αποικίες στη Βόρεια Ελλάδα (Μακεδονία, Θράκη) και στη Σικελία. Αυτό φαίνεται από τις Αθηναϊκές κληρουχίες και το εισαγωγικό – εξαγωγικό εμπόριο. Η Αθήνα είχε αναπτύξει εμπορικές δραστηριότητες στο μεγαλύτερο μέρος του τότε γνωστού κόσμου. Άρα, η θάλασσα άνοιξε κι αυτή, όπως και η στεριά, πέρασμα στην τόλμη τους.

ΠΡΟΣΟΧΗ:

στο σημείο αυτό η λέξη «τόλμη» δεν είναι μόνο το θάρρος, αλλά και το ρίσκο που έπαιρνε η Αθήνα με τη διεξαγωγή εκτεταμένου εμπορίου και με τις αποικίες. Φεύγει δηλαδή από τα όριά της και δημιουργεί τις προϋποθέσεις για εκτεταμένο κράτος, που όμως κρύβει αβεβαιότητα.

- **«πανταχοῦ δέ...ξυγκατοικίσαντες» - μνημεία συμφορών και νικών:** οι Αθηναίοι δεν αποκλείουν τις ήττες. Ο ιστορικός τις αποδέχεται. Είναι μια

προσπάθεια μετριασμού του ιδεαλιστικού κλίματος, που ως τώρα έχει δημιουργηθεί. Προσπάθεια κατάδειξης ότι οι αποτυχίες δεν είναι παράγοντας απογοήτευσης, αλλά διδαχής και μαθήματος για μελλοντική πορεία στη ζωή. Πάντως, η καταμέτρηση επιτυχιών – αποτυχιών των Αθηναίων βγάζει θριαμβευτικό νικητή τις επιτυχίες.

- «περὶ ταύτης...κάμνειν»: κλείνει ο ύμνος προς την Αθήνα, την οργάνωση και το πολίτευμά της. Είναι ο επίλογος λοιπόν του ύμνου της Αθήνας. Από εδώ και πέρα ο ρήτορας περνά σταδιακά στο εγκώμιο των νεκρών. Θα ακολουθήσουν η προτροπή και η παραμυθία. Η τελευταία αυτή περίοδος του κεφαλαίου 41 είναι συνδετική. Συνδέει τον **ΥΜΝΟ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ** (κεφ. 36-41) με τον πραγματικό **ΕΠΙΤΑΦΙΟ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ** (κεφ. 42-45).

ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

«εἰκὸς ἐστί». Πρόκειται για φράση «κλειδί». Δεν αφήνει στους πολίτες περιθώρια να αδιαφορήσουν για την πόλη. Είναι φυσικό να πεθαίνει κανείς και να κοπιάζει γι' αυτήν. Υποχρέωση των πολιτών είναι όχι η αναβλητικότητα, αλλά η θυσία για την πόλη.

ΠΡΟΣΟΧΗ:

Στο κεφάλαιο 41 έχουμε το φαινόμενο της **διμελίας** (δηλαδή πρόκειται για ζεύγη λέξεων ή φράσεων με την ίδια ή αντίθετη σημασία). Έτσι το ύφος των λόγων γίνεται **ΠΙΟ ΕΝΤΟΝΟ** και **ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ**. Η περιγραφή καθίσταται **ΠΙΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΗ** και **ΣΑΦΗΣ**.

Τα ζεύγη είναι:

- α) «πάσαν πόλιν - καθ' ἑκαστον».
- β) «τῷ πολεμῷ - τῷ ὑπηκόῳ».
- γ) «ἔρχεται - ἄρχεται».
- δ) «μετὰ μεγάλων σημείων - οὐ δὴ τοι ἄμάρτυρον».
- ε) «τοῖς τε νῦν - τοῖς ἔπειτα».
- στ) «οὔτε Ὀμήρου - οὔτε ὅστις».
- ζ) «θάλασσαν - γῆν».
- η) «κακῶν τε - κάγαθων».

Με τα λόγια του Περικλή (μέσω του Θουκυδίδη) έχουν τιμηθεί ανά τον κόσμο:

<https://www.bristol.ac.uk/classics/research/thucydides/ttt/issues/>

